

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Johannes Climacus eller De Omnibus dubitandum est

Citation: Kierkegaard, Søren: "Johannes Climacus eller De Omnibus dubitandum est", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 15*, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2012 , s. 18r. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-jc-txt-shoot-idbcd75b06-51a4-458b-a5b1-7486130df19c.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 15

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Pars prima

Johannes Climacus begynder at filosofere ved Hjælp af traditionelle Forestillinger.

Indledning

Skjøndt Student i et Par Aar havde Johannes, især for en Student, forholdsviis liden Læsning. De Classikere, han havde lært at kjende i den lærde Skole, vidste han særdeles god Beskeed med, og det glædede ham af og til at gjenemgaae dem igjen, uden at dog deres Indhold kom i Berøring med den indre Bevægelse i ham. Leilighedsviis kom vel et og andet nyere Skrift ham tilhænde, men han kunde ikke bliv[e] sig klar over, hvilken Betydning dets Læsning skulde have for ham. Historiske Skrifter beskjæftigede ham ikke; thi den overveiende Udvikling af hans Aand havde berøvet ham Sandsen for den empiriske Virkelighed, og som det til daglig Brug var ham ligegyldigt, hvad andre Mennesker sagde eller gjorde, naar det ikke stod i Forhold til Tænkningen, saaledes var han ogsaa indifferent mod enhver Efterretning om, hvad Mennesker, der havde levet tidligere, havde sagt eller gjort. Stødte han paa et nyere filosofisk Skrift, da lagde han det vel ikke til Siden, førend han havde læst det, men naar han havde læst det, blev han ofte utilfreds og mismodig. Hans hele Aands-Retning gjorde, at han ikke følte sig vel ved at læse. Stundom fristede Titlen ham, han gik da glad og forventningsfuld til Skriftet; men see! det handlede om mange andre Ting, mindst om det, man skulde have formodet. Havde han da arbeidet sig langt om længe hen til det Titlen havde berettiget ham til at søge, da afbrødes ofte Tankegangen, og Sagen blev uafgjort. Hvad der ikke sjeldent stødte ham, var, at der toges et Hensyn til Ting, der forekom ham Tilfældigheder. Undersøgelsen afbrødes for at berigtige en eller anden besynderlig Mening, som en eller anden ham aldeles ubekjendt Forfatter havde fremsat. Hvis han da ret skulde forstaae denne Digression forredes egentlig, at han skulde have læst hiin Mands Skrift. Dette forudsatte igjen maaskee andre o: s: v.: Han troede ogsaa at bemærke, at Grunden, hvorfor en enkelt Mening af en enkelt Forfatter toges med, var en aldeles particulare; fordi han levede i samme By som den Skrivende, eller skrev i det samme Tidsskrift o: s: v.: Den strænge dialektiske Bevægelse fandt han ikke altid; Dialektikens vidunderlige Forlystelser, dens gaadefulde Overtaskelser savnede han med Bedrøvelse. Efter at have gjort nogle enkelte Experimenter, opgav han da igjen at læse. Han overlod sig atter til sin egen Tænken, om den end ikke førte ham til Noget. Imidlertid afholdt han sig fra enhver overilet Dom over de enkelte Skrifter, eller over Skrifter i Almindelighed. Han hørte Andre dømmе ganske anderledens, han sluttede, at Feilen laae hos ham, at hans Opdragelse havde været ufuldkommen, og om den ikke havde lært ham Andet, havde den dog lært ham, at gjøre denne Slutning.

Ved at agte paa Andres Tale, mærkede han nok, at han heller ikke var truffen paa Skrifter af de store Tænkere blandt de nyere Philosopher. Disses Navne hørte han atter og atter nævne med Begeistring, næsten med Tilbedelse. Dette glædede ham ubeskriveligt, om han end ikke vovede sig til at læse dem, da han hørte, at de vare meget vanskelige, saa Studiet af dem krævede Aar og Dag. Det var ikke Feighed eller Magelighed, der standsede ham, men en smertelig Følelse, der havde ledsaget ham fra hans tidlige Barndom, at han ikke var saaledes som andre Mennesker. Han var langt fra at føle nogen Glæde i denne Forskjellighed, tvertimod han følte den som et Tryk, hvorunder han vel vilde komme til at lide hele sit Liv. Han forekom sig selv som et Barn, der med megen Smerte var født til Verden, og som ikke kunde glemme denne Smerte, om Moderen end havde glemt den af Glæde over hans Fødsel.

Hvad Læsning angik, var Johannes nu kommen i en besynderlig Modsigelse. De Skrifter, han kjendte, vilde ikke tilfredsstille ham, uden at han dog vovede, at skyde Skylden derfor paa Skrifterne; de udmærkede Skrifter vovede han sig ikke til at læse. Han læste da mindre og mindre, fulgte sit Hang til i Stilhed at sysle med Tanken, blev mere og mere undselig af Frygt for, at de fornemme Tænkere skulde smile ad ham, naar de hørte, at han ogsaa vilde tænke, ligesom fornemme Damer smile ad en ringe Pige, naar hun formaster sig til ogsaa at ville kjende Elskovens Salighed. Han taug, men hørte desto opmærksommere.

Naar han da hørte de Andre tale, bemærkede han, at en enkelt Hovedtanke kom igjen atter og atter. En saadan greb han da og gjorde til Gjenstand for sin Tænken. Saaledes kom Skjebnen ham til Hjælp med at forskaffe ham Stof netop paa den Maade, han behøvede det. Jo renere saa at sige jo jomfrueligere Opgaven var, desto kjærere for ham, jo mindre Andre havde hjulpet paa Tanken, desto lykkeligere var han, desto bedre gik Alt for ham. Han følte det vel som en Ufuldkommenhed, at han bedst kunde tænke en Tanke, naar den kom til ham som nyfalden Snee, uden at være gaaet igjennem Andres Hænder, han ansaae det for det Store, at kunne som de Andre tumle sig i de mangfoldige Tænkeres mangfoldige Tanker; dog snart glemte han denne Smerte i Tænkningens Glæde.

Ved at lytte til de Andres Tale, blev han især opmærksom paa een Sætning, der atter og atter forekom, der gik fra Mund til Mund, altid lovpriist, altid venereret. Mangfoldige Gange hørte han det gjentage: de omnibus dubitandum est. Nu stod han da ved den Sætning, der kom til at spille en afgjørende Rolle i hans Liv. Denne Sætning blev for hans Liv, hvad ellers et Navn ofte er i et Menneskes Historie, man kan i Korthed sige Alt ved

at nævne dette Navn.

Denne Sætning blev en Opgave for hans Tænken. Om det skulde vare længe eller kort inden han fik den gjennemtænkt, det vidste han ikke, men det vidste han, at han før det Øieblik ikke vilde slippe den, om det saa skulde koste ham Livet.

Hvad der end mere begejstrede ham, var det Forhold, i hvilket denne Sætning i Almindelighed blev sat til det at blive Philosoph. Om han da skulde kunne blive det, vidste han ikke, men han vilde gjøre Alt. Med stille Høitidelighed blev der da decreteret, at han skulde begynde. Han opbyggede sig ved at mindes Dions Begeistring, der, da han med nogle Faar gik ombord for at begynde Krigen med Dionys, sagde: mig er det nok at have deeltaget deri. Om jeg skulde døe i det Øieblik, jeg steg i Land, uden at have udrettet Noget, jeg vil dog ansee denne Død for lykkelig og hæderlig.

Forholdet mellem hiin Sætning og Philosophien søgte han nu at blive sig bevidst. Beskjæftigelsen hermed vilde være ham et opmuntrende Forspil, jo mere klar han blev derover, jo mere begejstret vilde han gaae til Sagen selv. Saaledes lukkede han sig nu inde i sig selv med hiin philosophiske Sætning, medens han dog tillige agtede nøie paa ethvert Vink, han om den kunde opsnappe. Mærkede han, at hans egen Tankegang var forskjellig fra de Andres, da indprægede han sig deres i Hukommelsen, gik hjem og begyndte forfra. At deres Tankegang i Almindelighed var meget kort, var ham vel paafaldende, men han saae kun deri et nyt Fortrin hos dem.

Han begyndte nu sine Operationer, og sammenstillede strax de 3 Hoved-Udsagn, han havde hørt angaaende denne Sætnings Forhold til Philosophien.

Disse 3 Sætninger lode saaledes: 1. Philosophien begynder med Tvivl; 2 man maa have tvivlet for at komme til at philosophere; 3. den nyere Philosophie begynder med Tvivl.

Cap. I.

Den nyere Philosophie begynder med Tvivl.

Hvad der strax var ham paafaldende ved hine 3 Sætninger, var, at de ingenlunde syntes eensartede. Medens nemlig de tvende første i strængere Forstand maatte paa Grund af deres Almindelighed ansees for philosophiske, idet de udsagde noget Almindeligt Philosophien til alle Tider og Stæder, eller den Philosopherende til alle Tider og Stæder betræffende, syntes den tredje at være en historisk Efterretning, der først maatte undergaae en Forvandling, førend den kunde gjøre Fordring paa i strængere Forstand at være af filosofisk Natur. Historisk kunde det vel interessere, at faae at vide, at den nyere Philosophie begynder med Tvivl, i samme Forstand som det ogsaa kan interessere at vide, om den begynder i Tydskland eller i Frankrig, og med hvem; foregik der derimod en Forvandling med den, da var det sandsynligt, at den vilde gaae ind under een af de foregaaende Sætninger.

For at eftersee, om dette forholdt sig saaledes, besluttede han, at udforske den.

§ 1. Hvorledes Sætningen maa forstaaes nøie efter Ordene?

Han stræbte her at gjøre sig Rede for, hvad det vel kunde have at betyde, at der til Philosophien var føiet det Adjektiv: den nyere, hvilket jo var et historisk Prædikat. Sætningen udsagde da kun Noget om en bestemt historisk Philosophie. Sætningen antog han nu var sand; thi til at efterforske dette havde han hverken Læsning eller Udvikling nok. Af Sætningen fulgte, at der havde været en ældre Philosophie, der ikke havde begyndt paa samme Maade, da i andet Fald Sætningen var høist ufuldkommen fremsat. Han spurgte nu, om han deraf kunde være berettiget til at slutte, at en senere Philosophie igjen kunde begynde paa en anden Maade, saaledes, at Philosophien kunde begynde paa forskjellig Maade og dog vedblive at være

Philosophie. For at fatte sig saa kort som muligt spurgte han, om en senere Philosophie igjen kunde begynde paa samme Maade som hiin ældre og dog være Philosophie; eller om, efterat den nyere Philosophie havde begyndt med Tvivl, dette havde en afgjørende Indflydelse paa enhver Fremtid. Hvis saa var, om dette da ikke havde en tilbagevirkende Kraft, saaledes, at det blev tvivlsomt, hvorvidt man turde kalde hiin ældre Philosophie Philosophie, uagtet den var begyndt med noget Andet. Hvis nemlig den nyere Philosophie ved sin Begyndelse for enhver Fremtid har udelukket Muligheden af en anden Begyndelse, saa tyder dette paa, at denne Begyndelse er mere end en historisk Begyndelse, er en væsentlig Begyndelse. I saa Fald er den nyere Philosophie væsentlig Philosophie, og hiin ældre kun accommodationsviis at kalde saa. – Skulde Ordene forstaaes saaledes, da var Sætningen undergaaet den Forandring, hvorved den var bleven identisk med den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl.

Om dette var Philosophiens Mening vidste han ikke. I de Andres Tale søgte han forgjeves at finde et oplysende Vink. Var det Meningen, da forekom det ham besynderligt, at man udtrykte sig saa ubestemt, at man sammenbandede historiske og evige Bestemmelser saaledes, at man, idet man syntes at sige noget Historisk, sagde noget Evigt. Hvorfor indskrænkede man sig da ikke til den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl; thi da er Intet tvivlsomt, da er Alt, hvad der ikke begynder med Tvivl, hvad det saa end forresten er, ikke Philosophie. Rigtignok fremkom derved den Mærkelighed, at den evige Begyndelse var begyndt i Tiden, saaledes, at der havde været Tider, i hvilke den ikke var begyndt, medens han forestillede sig det saaledes, at den evige Begyndelse er til enhver Tid. Forsaavidt han havde forstaaet rigtigt, havde det voldet Philosophien store Vanskeligheder, at Christendommen udsagde om sig, at den var kommen ind i Verden ved en Begyndelse, der paa eengang var historisk og evig; det maatte da altid blive betænkeligt for Philosophien at ville udsige det Samme sig betræffende.

Ogsaa fra en anden Side gjorde han Sætningens Ord til Gjenstand for Overveielse. Der siges: den nyere Philosophie; der tales ikke om en enkelt Philosoph, om hvem der historisk berettes, at han begyndte med at tvivle; der tales om den nyere Philosophie som en Heelhed. Der bruges ikke et historisk Tempus eller et Præsens i den historiske Stiil, saaledes som man vel kan sige, Cartesius begynder med Tvivl, uagtet man dog vil betegne dette som noget Forbigaengent, der kun i den historiske Fortælling er et Nærværende; man bruger et evigt Præsens, ligesom jo ogsaa den nyere Philosophie er noget Mere end en enkelt Philosoph. Forsaavidt synes da Sætningen at sige mere end noget blot historisk. Dette maatte den ogsaa af en anden Grund antages at gjøre. Den nyere Philosophie maatte jo antages endnu at være i sin Tilbliven, da der jo ellers allerede var en nyere til i Forhold til hvilken den selv var en ældre. Lod det sig da ikke tænke, at den nyere Philosophie i sin videre Fremrykken blev sig bevidst, at den havde faaet en urigtig Begyndelse, der da som Begyndelse betragtet vilde vise sig ikke at være en Begyndelse; med hvilken Myndighed erklærer man denne Begyndelse for en Begyndelse for hele den nyere Philosophie? Det kan kun være rigtigt, fordi Begyndelsen selv er den for den nyere Philosophie væsentlige Begyndelse; men dette kan, historisk talt, først da afgjøres, naar hele den nyere Philosophie ligger afsluttet. Skal det før den Tid statueres, da maa det siges evigt og forstaaes, med andre Ord da maa det være fordi denne Begyndelse er den væsentlige for al Philosophie. I saa Fald er hiin Sætning igjen undergaaet en Forvandling, hvorved den er bleven identisk med den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl.

Hvorfor brugte da Philosophien to Udtryk, af hvilke det ene har den Beskaffenhed, at det enten siger det samme som det andet, og er, under denne Forudsætning, ucorrect; eller det siger noget Andet, og er, hvis dette antages, dunkelt?

Uagtet Sætningens Tvetydighed, saaledes som denne nu havde viist sig for ham, kunde gjøre ham betænkelig ved at gaee videre, besluttede han dog at prøve, hvad der vel kunde ligge i den, idet han indtil videre antog, at det var en historisk Sætning. Som saadan var den nemlig forskjellig fra den første Sætning, og han havde jo kun Valget mellem at antage, at den var en aldeles Overflødighed, der blot kunde virke forstyrrende, eller at den var en noget besynderligt udtrykt historisk Sætning.

§ 2. Hvorledes det gik til, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl?

Han antog, at den nyere Philosophie begyndte med Tvivl, og spurgte nu hvorledes det var gaet til, om det var skeet ved et Tilfælde eller ved en Nødvendighed, om denne Begyndelse var en tilfældig eller en

nødvendig.

a. Om det var ved et Tilfælde, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl?

Her spurgte han, om det var ved et saadant Tilfælde som det, ved hvilket Purpuret blev opdaget; hvilket Tilfælde jo havde den Beskaffenhed, at det i al Evighed vedblev at være et Tilfælde. Forholdt det sig saaledes, da indeholdt den Sætning, at den nyere Philosophie begynder med Tvivl, en historisk Tilfældighed, hvoraf Intet kan slutes hverken med Hensyn til en foregaaende eller en efterfølgende Philosophie, eller til Philosophien i Almindelighed, ligesaa lidet som man, af hvad der hændte hiin Hund, turde slutte at enhver Hund maatte opdage Purpuret. Hvis det forholdt sig saaledes, da indeholdt hiin Sætning en blot historisk Beretning, men kom da i Modsigelse med den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl, forsaavidt som, naar disse Sætninger sammenstilledes deraf vilde fremgaae, at det Væsentlige var skeet paa en tilfældig Maade.

Han spurgte dernæst, om det Tilfælde, ved hvilket den nyere Philosophie kom til at begynde med Tvivl, maaskee var af den Beskaffenhed, at det skjulte en Nødvendighed i sig, der i næste Øieblik forklarede det Tilfældige; om hiint Tilfælde var af samme Beskaffenhed som det Tilfælde, ved hvilket Newton opdagede Loven for Faldet; thi uagtet det var et Tilfælde, forklarede dog den opdagede Lov i næste Øieblik Tilfældet selv som en Nødvendighed. Det var da i saa Fald kun tilsyneladende, i ufuldkommen historisk Forstand saa, at den nyere Philosophie ved et Tilfælde var begyndt med Tvivl, da den i samme Øieblik maatte opdage Nødvendigheden af, at den var begyndt saaledes. For den nyere Philosophie som et historisk Aktstykke kunde denne Nødvendighed endnu ikke opdages, da den nyere Philosophie endnu ikke var afsluttet. Opdagedes da denne Nødvendighed, saa maatte det være i evig Forstand, fordi den nyere Philosophie var Philosophien overhovedet. Denne Opdagelse vilde da være afgjørende for enhver Fremtid, og tilbagevirkende paa enhver Fortid med Hensyn til Spørgsmaalet om Philosophiens Begyndelse. Forsaavidt var da hiin Sætning undergaaet en Forvandling, hvorved den blev identisk med den første Sætning.

b. Om det var ved en Nødvendighed, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl?

Her spurgte han, hvorledes det Foregaaende maatte være beskaffent, der nødvendiggjorte den nyere Philosophies Begynden med Tvivl; om dette Foregaaende var en Philosophie eller noget Andet. Paa dette Spørgsmaal svarede han sig selv, at det efter Sætningens Ord vel maatte være en Philosophie. Hvorledes da den Philosophie maatte have være[t] beskaffen, der kunde gjøre det nødvendigt for den nyere Philosophie at begynde med Tvivl? Om nu den Philosophie, der ved sin Forudgaaen havde gjort det nødvendigt for den nyere Philosophie at begynde med Tvivl, om den Philosophie og den nyere Philosophie alene vare Philosophie, saaledes, at hvis der tilforn havde været en Philosophie i Verden, der havde begyndt paa en anden Maade, denne da maatte finde sig i ikke at være Philosophie? Han spurgte videre, om hiin forudgaaende Philosophie selv var begyndt ved et Tilfælde eller ved en Nødvendighed. For ikke her at føres for vidt, søgte han at gjøre sig Rede for Følgende: naar den nyere Philosophie ved en Nødvendighed begynder med Tvivl, saa er dens Begynden bestemt i Fortløb med en tidligere Philosophie. Vilde man da sige noget Historisk om, hvad Philosophien begynder med, saa maatte man vel snarere nævne Det, med hvilket hiin forudgaaende Philosophie begyndte, forsaavidt som den nyere Philosophies Begynden kun var en Consequents indenfor en tidligere Begynden. (Antages dette, da vilde det virke forstyrrende paa den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl.) Han indsaae forøvrigt allerede her den Vanskelighed, han senere maatte komme ind paa, at en saadan Consequents blev vanskelig at tænke, fordi den Begynden, med hvilken den nyere Philosophie begyndte, var bestemt som en Løsriven. Det maatte da være en egen Art af Consequents, den nemlig, ved hvilken af Eet fremkommer det Modsatte. Dette pleiede ellers at kaldes et Spring.

Han fastholdt imidlertid indtil videre, saa godt han kunde, den Tanke, at det var ved en nødvendig Consequents, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl. Han sluttede da, at den nyere Philosophies Begynden maatte være en for Philosophien væsentlig Begynden, da man jo ikke kunde være berettiget til, uden blot historisk og tilfældigt, at udsige noget Væsentligt om en Udvikling, der endnu ikke var afsluttet; det kunde jo maaskee bag efter vise sig, at Begyndelsen slet ikke var en Begyndelse til Noget, men en Misforstaaelse, og altsaa mindst af Alt en Begyndelse til en Philosophie. Den begyndende Philosoph kunde jo

dog ikke være berettiget til at sige: med mig begynder den nyere Philosophie; hans Eftermands Sanction var heller ei tilstrækkelig, med mindre Udsagnet selv var et væsentligt om al Philosophie. Var Udsagnet saaledes at forstaae, da var jo igjen Sætningen forvandlet i Lighed med hiin første Sætning.

§ 3. Ahnelse.

Ved hele den foregaaende Overveielse var han ikke kommen et Skridt videre. Dette smertede ham. At antage, at den tredie Sætning og den første Sætning vare identiske, kunde han ikke beslutte sig til, da han ikke kunde tiltroe en saadan forstyrrende Tautologie. Forstyrrende var den, forsaavidt den opfordrede Menneskene til at tænke noget Forskjelligt, uagtet der blev tænkt det Samme. Tænkte man det Samme ved begge Sætninger, saa var Tautologien forstyrrende. Forskjelligheden kunde han ikke fastholde uden ved at foretage en lille Forandring, ved hvilken Sætningen blev en historisk Ubetydelighed, som hvis man sagde: Cartesius begyndte med Tvivl, adskillige andre Philosopher fulgte hans Exempel. En saadan Sætning lod der sig, filosofisk talt, Intet indvende mod. Skulde en saadan Sætning frembyde Vanskeligheder, da maatte disse være af historisk Art, saaledes fE, om det virkelig forholdt sig saaledes at de selv sagde, at de havde gjort det, eller saaledes, om det virkelig var sandt, at de havde gjort, hvad de sagde, de havde gjort.

Forgjebes haabede han ved at lytte til Andres Tale, at faae nogen Oplysning, forgjebes. De brugte den første og den tredie Sætning som aldeles identiske; snart sagde de det Ene, snart det Andet, snart begge Dele paa eengang; snart brugte den Ene i Samtalens Løb den ene Sætning, den Anden svarede ham med den anden Sætning, og de forstode hinanden, og forstode, at de sagde det Samme. Forklaret blev Sætningen ikke, og det kunde han dog netop nu behøve, og hans egen Selvtænkning havde gjort ham modtageligere for Andres Veiledning. Dog Forklaringen udeblev, derimod blev Sætningen stundom saa hurtigt gjentaget af de Talende, at han næsten blev svimmel ved denne Eensformighed. Han vendte da stedse bekymret hjem; thi hvad der faldt de Andre saa let, at de blot behøvede løst at henkaste det, det faldt ham saa tungt at tænke.

Han gjenneamtænkte Sætningen atter og atter, han søgte at glemme hvad han havde tænkt, for atter at begynde, – see! han kom altid til det Samme. Dog kunde han ikke forlade den, det var som fængslede en gaadefuld Magt ham til den, som blev det hvidsket til ham: der skjuler sig Noget bag ved denne Misforstaaelse. Hvad han da havde adskilt, idet han meente, at Sætningen enten maatte være en reen filosofisk Sætning eller en reen historisk, det søgte han nu at combinere. Han tænkte, det er vel Hemmeligheden, at den nyere Philosophie paa eengang er den historiske og den evige, og hvad mere er, den er sig selv dette bevidst. Det er jo en Forening ligesom Foreningen af de tvende Naturer i Christo. Ved hvert et Skridt den nyere Philosophie gjør, bliver den sig dettes evige Betydning bevidst, eller rettere, den bliver sig den bevidst, førend den gjør Skridtet; thi ellers lod det sig tænke, at Skridtet selv var et saadant, der aldrig kunde faae evig Betydning, med mindre Philosophiens historiske Fremadskriden var absolut identisk med Ideens egen Bevægelse. Men da vilde en saadan Fremadskriden ikke være en historisk. Den nyere Philosophie vilde da ikke behøve at undergaae nogen Forvandling, nogen retrograd Forklarelse, nogen Glemselens Luttrelse for at optages i Systemet, men indtil den ubetydeligste Detaill gaae lige lukt ind i Systemet, i samme Forstand, som hvis en historisk Mand var saa poetisk at hvert Ord af ham hver hans Mine var pure Poesie, han da ikke behøvede at undergaae nogen Forvandling for at gaae ind paa Scenen, men kunde gaae lige ind fra Gaden af, aldeles som han gik og stod, og blot være ganske ugeneret.

Endnu vilde det dog ikke blive klart for ham, hvorledes han skulde tænke en saadan Combination. Hans Sjæl ængstedes i ahnelsesfuld Uro, han ahnede, at det maatte være noget Overordentligt, han ahnede, at det at være Philosoph nuomstunder maatte være noget ubeskriveligt Vanskeligt. Hang det nemlig saaledes sammen med den nyere Philosophie, saa maatte det jo gaae paa en lignende Maade med den enkelte Philosoph. Denne maatte da blive sig sig selv bevidst, i denne Bevidsthed af sig selv tillige blive sig sin Betydning bevidst som Moment i den nyere Philosophie, den nyere Philosophie igjen bevidst som Moment i en foregaaende Philosophie, denne igjen bevidst som Moment i den evige Philosophies historiske Udfoldelse. Philosophens Bevidsthed maatte da omfatte de meest svimlende Modsætninger: sin egen Personlighed, sit lille Amendement – alverdens Philosophie som den evige Philosophies Udfoldelse.

Det varede længe, inden det lykkedes ham correct og bestemt at tænke denne uhyre Tanke. Som en Mand, der vælter en tung Byrde op af et Bjerg ofte overvældes, saa hans Fod glider og Byrden triller ned, saaledes gik det ham. Endelig var han sikker paa sig selv, at han med Lethed kunde gjøre Bevægelsen. Han besluttede nu at lade Tanken virke med al sin Vægt; thi han gjorde Forskjel mellem Tænkningens Besværlighed og Tankens Vægt. Som historisk Tanke tænkte han Tanken med Lethed. Han havde samlet nye Kræfter var ganske integer, han stillede sig ligesom ind under Tanken – og see! den overvældede ham, han besvimede. Da han var kommen til sig selv, turde han næsten ikke vende sin Opmærksomhed til hiin Tanke, det forekom ham, at det var til at blive afsindig over, idetmindste naar man ikke var mere nervestærk end han. Desto større var hans Beundring af dem, der formaadede at tænke Sligt saa let, som var det Hele kun Narrestreger.

Han blev mismodig; men idet han saaledes hensank i Mismod, fik han, halvt mod sin Villie atter fat paa hiin uhyre Tanke. Han var for bekymret til egentlig at tænke, men det forekom ham, som om hiin Tanke, der syntes saa uhyre positiv, dog egentlig var en Skepsis, da den Enkeltes Viden bestandig dog kun var en Viden om sig selv som Moment og om sin Betydning som Moment. Under Forudsætning af, at dette virkelig var muligt, Noget han dog ikke ret kunde fatte, da det ikke blev ham klart, hvorledes et Moment kunde blive sig bevidst blot som Moment, da denne Bevidsthed var en Umulighed uden en Bevidsthed, der var mere end en Bevidsthed om sig selv som Moment, da ellers min Bevidsthed maatte ligge i et Andet – saa blev dog denne Viden en høist relativ Viden og ingenlunde en absolut Viden. Men hvorledes var det muligt, at hvert enkelt Moment tillige blev sig sin evige Gyldighed bevidst som Moment i det Hele? Saa maatte jo den Enkelte være alvidende, og Verden være færdig.

At den Enkelte kunde blive sig det Evige bevidst, det kunde han vel fatte, og det havde vel ogsaa en tidligere Philosophie meent, saafremt der ellers havde været en saadan; men at blive sig det Evige bevidst i den hele historiske Concretion, endog efter den Maalestok, at det ikke blot angik det Forbigangne, det troede han var forbeholdt Guddommen. Han kunde heller ikke fatte, i hvilket Tidsmoment man blev sig selv saaledes forklaret, at man, skjøndt sig selv nærværende blev sig selv forbigangen. Det troede han maatte forbeholdes Evigheden, og at Evigheden kun abstrakt var tilstæde i Tiden.

Forsaavidt der havde været en tidligere Philosophie havde vel ogsaa den enkelte Philosoph benyttet Forgængerne, seet, at han kunde tilegne sig Dette, berigtige Hiint o: s: v:, men det var vel ikke faldet ham ind, at ville gennemskue den evige Nødvendighed, med hvilken den ene Philosoph fremgik af den Anden, han selv af sine Forgængere i en evig Continuitæt. Kunde det end lykkes Tænkningen med Hensyn til det Forbigangne at ahne en saadan indre Nødvendighed, hvorved da ogsaa blev at bemærke, at jo mere fjernet det var, desto større blev Muligheden af en Skuffelse, med Hensyn til det Nærværende syntes det ham en Umulighed. Dette fik da ikke Lov at blive et Nærværende af Iver for, at det jo før, jo hellere skulde blive et Forbigangent, men paa den Maade blev det ingen af Delene. Herover blev han sig selv klar ved at betragte det personlige Liv. Naar Een skuer tilbage over sit Liv, da kan især den tidligere Deel deraf vel vise sig som gennemtrængt af en Nødvendighed. Hvis derimod Een idet han begynder et bestemt Tids-Afsnit først vil blive sig dette bevidst i sin evige Gyldighed som Moment i sit Liv, saa vil han netop forhindre det fra at komme til at faae Betydning, idet han vil ophæve det, førend det har været, idet han vil, at det, der er et Nærværende, i samme Moment skal vise sig for ham som et Forbigangent.

Det var, forekom det ham, allerede en betænkelig Sag, om Een vilde paatage sig at prophete. Og dog, ligesom man kunde ahne en Nødvendighed i det Forbigangne, saaledes lod det sig jo ogsaa tænke, at der lod sig ahne en Nødvendighed i det Tilkommende. Det Philosophien imidlertid vilde gjøre var noget endnu Vanskeligere, det var at gennemtrænge Alt med Evighedens og Nødvendighedens Tanke, at gjøre dette i det præsentiske Øieblik, det var at dræbe det Præsentiske med Evighedens Tanke og dog bevare dets friske Liv, det var at ville see det, der skeer, som det der er skeet og paa samme Tid som det, der skeer, det var at ville vide det Tilkommende som et Nærværende og dog paa samme Tid som et Tilkommende.

Saavidt var han kommen i Betragtningen af hiin Sætning. Det var ikke skeet saa hurtigt, som det her er blevet fortalt, det havde kostet ham Tid og Flid; men hans Møie var kun slet belønnet; thi skulde han have en Mening om, hvad der laae i den omtalte Sætning, da var det denne, at den var en Umulighed. Dog dette havde han ikke Mod til at troe.

Cap. II

Philosophien begynder med Tvivl.

Han sammenstillede først denne Sætning med Sætningen N° 2, at man maa have tvivlet for at komme til at begynde at philosophere. Han indsaar let, at de ikke sagde det Samme; thi medens den første bestemte Tvivlen som Philosophiens Begyndelse, bestemte den anden Tvivlen som Noget, der gik forud for Begyndelsen. Da han blandt Andet ogsaa af den Grund havde fæstet sin Opmærksomhed paa hine Sætninger, fordi de maatte tjene til at oplyse ham Forholdet mellem den Sætning de omnibus dubitandum est og Philosophien, og derved gjøre hans Udsigter til at komme ind i Philosophien mere eller mindre smilende, saa glædede Sætningen N° 1 ham naturligviis; thi den syntes at være den nærmeste Vei. Den talte ikke om Tvivlen som et forud for Philosophien Gaaende, den lærte, at man i Tvivlen var i Philosophiens Begyndelse.

§ 1. Er Sætningen identisk med Sætningen N° 3?

Det var ham en besynderlig Tanke, at Tvivlen hørte med til Philosophien. Det forekom ham som gik det omvendt med denne Sætning i Forhold til som det gik med Sætningen N° 3. Denne syntes nemlig at være en historisk Sætning, men viiste sig ved nærmere Prøvelse at maatte være en filosofisk Sætning, om det end ikke lykkedes ham at forstaae den som saadan. Sætningen N° 1 viser sig ved første Øiekast at være en filosofisk Sætning, da den taler om Philosophien i Almindelighed, ved nærmere Eftersyn synes den historisk. Den udsiger, at Philosophien begynder med et negativt Princip, men dette indeholder en Polemik ikke blot mod Dette eller Hiint, som staaer udenfor Philosophien, men imod et Princip i Philosophien. Da det nemlig vilde være meningsløst at polemisere mod Intet, saa forudsætter det et Foregaaende. Er dette Foregaaende ikke et Princip, saa er Polemiken Philosophien uværdig, ja saa er Sætningen end ikke negativ men positiv; thi dersom jeg ved min Polemik blot udelukker det Ueensartede saa er min Sætning egentlig ikke en Polemik, men en Udtalelse af det Høiere, jeg har. Men denne Polemik mod noget Eensartet kan Sætningen ikke være uvidende om; thi medens et positivt Princip, som umiddelbart, kan være uvidende om, hvad det udelukker, kan et negativt Princip aldrig være uvidende derom. Sætningen selv indrømmer da et foregaaende filosofisk Princip.

Havde det været et positivt Princip, med hvilket Philosophien begyndte, saa vilde man slet ikke kunne udlede denne Consequents med Hensyn til det Historiske. Saavidt han vidste, lærte Grækerne, at Philosophien begynder med Forundring. Et saadant Princip kan ikke give Anledning til nogensomhelst historisk Consequents. Hvis en senere Tænkter antog det Samme, da vilde man slet ikke være berettiget til deraf at slutte, at hans Mening var, at man skulde begynde med Forundring over, at Plato og Aristoteles havde forundret sig. Forundring er nemlig en umiddelbar Bestemmelse og har ingen Reflexion paa sig selv. Tvivl er derimod en Reflexions-Bestemmelse. Naar en senere Philosoph sagde: Philosophien begynder med Forundring, saa var han strax i Continuitet med Grækerne. Disse havde forundret sig, han forundrede sig ogsaa, disse havde maaskee forundret sig over Noget, han forundrede sig over Andet. Saa ofte derimod en senere Philosoph gjentager eller udsiger disse Ord: Philosophien begynder med Tvivl, saa ofte afbrydes Continuiteten; thi Tvivlen er netop Polemiken mod det Foregaaende. Jo betydningsfuldere Den er, der gjentager Sætningen, desto mere svælgende bliver Afbrydelsen, medens i det andet Tilfælde jo betydningsfuldere Den er, der gjentager hiin Sætning, desto mere bliver den bestyrket og bekræftet. Vel blev ogsaa i det første Tilfælde Sætningen bestyrket ved Gjentagelse, men den blev netop bestyrket til at adskille.

Jo mere han da gjennemtænkte Sætningen, desto mere viiste den sig at være en historisk Sætning og identisk med N° 3, saaledes, at han her paa omvendt Maade kom ligesaa vidt som før. Dog dette var ikke nok; han opdagede tillige en ny Vanskelighed. At den Enkelte kunde faae i Sinde at tvivle, det kunde han vel begribe, men han kunde ikke forstaae, hvorledes det kunde falde ham ind at sige det til et andet Menneske, mindst som en Veiledning (en anden Sag var det, hvis det var for at afskrække); thi hvis det andet Menneske ikke var meget langsom, saa maatte han vel svare: det skal Du have Tak for, men Du maa tilgive, at jeg nu ogsaa tvivler om dette Udsagns Rigtighed.« Hvis nu den Første af Glæde over den Andens Taksigelse vilde fortælle en Trediemand, at de vare blevne enige om at tvivle om Alt, saa vilde han egentlig gjøre Nar af den Trediemand, da deres Enighed kun var et aldeles abstrakt Udtryk for deres Uenighed, med mindre de gjensidigen vare saa uhøflige, at ansee hinanden for Intet, hvilket vilde være en ny Modsigelse, da den, der havde fremsat Sætningen jo vel maatte ansee sig selv for Noget, men ogsaa ansee den Anden for Noget, siden han vilde indvie ham deri. Den Første kunde heller ikke vredes over den Andens Adfærd, thi han kunde jo dog ikke ville, at denne skulde være et ufuldkomnere Væsen end han, og fremfor Alt ikke ville, at denne skulde være inco[n]sequent, ligesaa lidet som i Oldtiden Anaxarchos, der var falden i en dyb Grøft, blev vred paa Pyrrhon, der gik ham forbi uden at hjælpe ham op, men tvertimod priiste ham derfor, da det var ham et Beviis for, at de i Sandhed vare enige i, at en Philosoph[h] bør være ligegyldig og umedlidende.

Skjøndt Johannes vel kunde fastholde dette, saa var hans Sindsstemning af den Beskaffenhed, at han ikke havde Mod til saaledes at være consequent ligeoverfor lovpriste Sandheder. Var det end inco[n]sequent af Geniet at ville fordre det af noget Menneske, saa var det dog consequent af en Stakkels Student at gjøre det. Han indsaae vel det Ufuldkomne i den Maade, paa hvilken han tilegnede sig Sandheden, men derfor vilde han dog ikke slippe Sætningen. Han stræbte da atter [at] tænke over den, for at see, hvorledes han kunde komme i Forhold til den. Det var endnu ikke Sætningen selv han vilde gjennemtænke; thi han maatte jo først vide, om det kunde lykkes ham at komme i Forhold til den. Han spurgte derfor ikke saaledes: om Tvivlen som Begyndelsen er en Deel af Philosophien eller den er hele Philosophien? Hvis den er en Deel, hvilken da den anden Deel er? Om det er Visheden? Om disse Dele ere i al Evighed adskilte? Hvorledes der kan være tale om et Hele, naar dets Dele udelukke hinanden? Hvad nemlig Epicur paa en sophistisk Maade havde gjort gjeldende med Hensyn til Frygten for Døden, at man ikke skal bekymre sig om den; thi naar jeg er, er Døden ikke, naar Døden er, er jeg ikke, det forekom ham her at have sin Sandhed. Om der da var Noget, der forenede disse tvende Dele til [et] Hele? Saaledes spurgte han ikke, men derimod om den Enkeltes Forhold til hiin Sætning.

§ 2. Hvorledes den Enkelte forholder sig til hiin Sætning?

Medens nu hans Sjæl gik svanger med at overveie dette Spørgsmaal (saa længe nemlig han ikke kunde spørge, saalænge slyngede Tanken sig ængstende om ham, saasart han kunde begynde at spørge, da var han lykkelig, da viklede han sig ud af Tanken, idet Tanken samtalende udviklede sig for ham) hørte han en Dag en af de Philosopherende, der i Anledning af hiin Sætning yttrede sig saaledes: »denne Sætning tilhører ikke nogen enkelt Philosoph, det er en Sætning af den evige Philosophie, til hvilken Enhver, der vil tilhøre Philosophien, maa slutte sig.« Han bemærkede tydelig, hvorledes disse Ord bevægede Tilhørerne, han selv følte sig saligt gjennemzittret af Begeistringens meddelsomme Rystelser. Han ilede hjem gladere end Robinson, da han havde fundet Fredag. Underveis gjentog han Ordene for at være sikker paa, at hans Hukommelse ikke skulde bedrage ham.

Den evige Philosophie, sagde han nu, den evige Philosophie, hvad vil dette sige? Det er et herligt Prædikat, og intet Prædikat kan være for herligt om Philosophien; men i samme Grad som Prædikatet bliver herligere, i samme Grad bliver det vel ogsaa tydeligere og klarere. Den evige Philosophie. Er det den Philosophie, der er ligegyldig mod Tiden? I saa Fald er det jo den abstrakteste Philosophie, der i sin Abstraktion hverken har Begyndelse eller Ende. Denne kan det dog ikke være, da hiin Sætning taler om en Begyndelse. Er det den Philosophie, der har Historien i sig, den salige Forklarelse af Philosophiens indhold[s]rige Liv, en Forklarelse, der bedst kan sammenlignes med den, hvilken ethvert Menneske, naar hans Liv engang er afsluttet, forventer i Evigheden? Er det denne, da kan man stricte taget kun forvente den. – Hans Sjæl begyndte allerede at blive mismodig; hine begeistrende og mægtige Ord de vare saa troløse! Dog stod hans Tro endnu til den sidste Deel af Talen: »Enhver, der vil tilhøre Philosophien, maa slutte sig til denne (ϕ: den evige Philosophie).« Dog hvorledes man skulde bære sig ad dermed, derom havde den Talende ikke yttret det Mindste. Hvad hjalp det da at faae at vide, at der var en evig Philosophie, til hvilken Enhver skulde slutte sig, naar ikke Enhver fik at vide, hvorledes han skulde bære sig ad dermed, eller naar slet Ingen fik det at vide; idetmindste var der * Ingen af de Hørende, der havde faaet mere at vide end han? Og dog gjorde det ham ondt, han syntes Ordene vare saa skjønne, han kunde ikke lade være at lytte efter dem, ligesom man veemodig stirrer efter Vildgæssenes Flugt i Skyen; Enhver der vil tilhøre hiin Verden, han maa slutte sig til dem, og dog har man endnu aldrig seet Nogen, der er fløiet med dem.

Ordene havde ikke hjulpet ham videre, tvertimod forekom de ham ved nærmere Eftertanke netop at ende der, hvor han var ifærd med at ville begynde, førend han fik dem at høre; thi det var jo netop det, han vilde til at udforske, hvorledes den Enkelte maa forholde sig til hiin Sætning, og altsaa og hvorledes den Enkelte maa slutte sig til Philosophien. Han indsaae godt, hvor lidet opbyggende denne Overeensstemmelse var for ham; thi den lod sig vel forklare deraf, at han stod og skulde begynde der, hvor de Andre allerede havde endt. Deraf Ligheden. Saaledes ligner ogsaa Enden paa et mathematisk Beviis aldeles Begyndelsen. Den, der begynder, han siger fE: i et retvinklet Triangel er Qvadraten paa Hypothenusen ligesaa stor som Quadraten paa begge Cathedralerne. Den, der ender, siger aldeles det samme, kun føier han til: quod erat demonstrandum. Det smertede ham, at de Philosopherende bare sig saaledes ad, det var Synd af dem, at de aldrig forklarede Noget, der kunde jo dog være den, der behøvede det.

Han var atter ifærd med at følge sin egen Tænkens Hang, Spørgsmaalet svævede ham allerede paa Læberne, da blev der igjen kaldt ad ham, idet han hørte en af de Philosopherende gjøre en Bemærkning, der forekom ham af yderste Vigtighed. Den Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl, var overhovedet ofte Gjenstand for Omtale. Han hørte nu: at Philosophiens Begyndelse er en tredobbelt; den absolute Begyndelse er det Begreb, der ogsaa er Systemets Ende, Begrebet af den absolute Aand; den objektive Begyndelse er den absolut ubestemte Værens Begreb, den meest enkelte Bestemmelse, der eksisterer; den subjektive Begyndelse er den Bevidsthedens Gjerning, ved hvilken denne opløfter sig til Tænken eller til at sætte Abstraktionen.

Denne Bemærkning gjorde et velgjørende Indtryk paa Johannes, den forekom ham at være paalidelig og trofast, og om den end ikke havde Begeistringens berusende Magt, saa syntes den at have Klarhed og Besindighed. Det var ham dog paafaldende, at denne Bemærkning, der jo vilde oplyse hiin Sætning om Philosophiens Begynden med Tvivl, til den Ende forklarede, at Philosophiens Begynden var en tredobbelt, nævnte hver enkelt især, men at derimod ingen af disse Begyndelser bar Navn af at være Philosophiens Begynden med Tvivl. Vilde han forklare dette saaledes, at Philosophien havde fire Begyndelser, og den fjerde var Tvivlen, saa var han i den Forlegenhed, at maatte antage, at Forklaringen havde forklaret Alt, kun ikke det, han ønskede at faae forklaret. Skulde da nogen af de nævnte Begyndelser være den, om hvilken han spurgte, da indsaae han vel, at det maatte være den tredie; thi Overveielser om Philosophiens absolute og objektive Begyndelse den maatte overlades til dem, der allerede vare blevne Philosophier. Den subjektive Begyndelse derimod det var jo den, ved hvilken den Enkelte fra ikke at have været Philosoph begyndte at blive Philosoph. Dette var altsaa den, om hvilken han spurgte; thi han spurgte jo ikke om hiin Sætnings Forhold til Philosophien, men om sit Forhold til hiin Sætning, og sit derved mulige Forhold til Philosophien.

»Den subjektive Begyndelse«, blev der sagt, »er den Bevidsthedens Gjerning, ved hvilken denne (ϕ: Bevidstheden) opløfter sig til Tænken eller til at sætte Abstraktionen.« Dette forekom ham meget skjønt,

især meget opløftende; men derved var hans Bevidsthed endnu ikke løftet op. Skulde denne Begyndelse være den, om hvilken han talte, da var det ham dunkelt, hvorfor den nu fik en positiv Form istedenfor, at den ellers fik en negativ Form. Vel indsaæ han, at man ved Opløftelse og ved Tvivl kunde komme sammesteds hen, men Continuiteten var dog en ganske anden. Hvis saaledes Een for at komme til at philosophere, opløftede sig over Sandsningen, en Anden af samme Grund tvivlede om Sandsningen, saa kom de maaskee begge sammesteds hen, men Bevægelsen var forskjellig; og Bevægelsen var det jo han nærmest spurgte om. Dertil kommer, at da det at opløfte sig var et positivt Princip, saa vilde deraf ingen historisk Consequents kunne drages med Hensyn til en foregaaende Philosophie, saaledes som af Tvivlens Princip. Vilde man da, at disse tvende Udtryk, at opløfte sig og at tvivle, skulde være identiske? Det var jo en Urimelighed, da de ikke vare identiske. Hvorfor brugte man da to Udtryk? Hvorfor forklarede man det vanskeligere Udtryk ved et lettere Udtryk, der tillige forklarede noget ganske Andet, og altsaa ikke forklarede det, det skulde forklare? Det Udtryk, han hørte atter og atter gjentage, var: Philosophien begynder med Tvivl, det andet Udtryk hørte han langt sjeldnere. Skulde da Sætningen være en Misforstaaelse, Forklaringen derimod være Sætningen? Det var jo utænkeligt; og selv om det var saa, da vilde den vel have sin Betydning som Sætning, men selv trænge til en Forklaring; thi at sige: Begyndelsen er den Akt, ved hvilken man begynder, det var noget Lidet for en Forklaring. Det maatte da nærmere bestemmes, hvad det var for en Akt, hvorledes den Enkelte blev istand til at udføre den.

Han besluttede da nu at begynde der, hvor han tidligere var ifærd med at begynde, at følge Spørgsmaalets Ønske saaledes som han fornåm det i sin Sjæl.

a. Hvorledes den Enkelte, der fremsætter hiin Sætning, forholder sig til den?

Til den Ende spurgte han, om hiin Sætning i timelig Forstand havde existeret til alle Tider, saaledes, at Enhver havde kjendt dens Indhold, om end Ingen havde fremsat den som Sætning? Om det vilde gjælde om hiin Sætning, hvad der vilde gjælde om den Sætning, Mennesket er dødeligt? – Om det, den udsagde, var Noget, Menneskene til alle Tider havde gjort, uden at blive sig dette bevidst; om det var Noget, der laae den umiddelbare menneskelige Natur nærmest? Saaledes, hvis Ingen nogensinde havde forklaret Noget om, hvad det er at forundre sig, saa vilde dog ethvert Menneske have gjort det. – Om Sætningen i evig Forstand havde existeret til alle Tider, men dog var bleven opdaget i Tiden? Om det gjælder om hiin Sætning, hvad der gjælder om matematiske Sætninger, at de, idet de opdages, opdages i deres Evighed? – Om den i evig Forstand vedblev at eksistere til alle Tider, saaledes som en filosofisk Sætning gjør det? – Om dens Personlighed, der havde opdaget Sætningen, blev ligegyldig, efterat Sætningen var opdaget, saaledes som det er Tilfældet med matematiske og metaphysiske Sætninger? – Om det var af Vigtighed for Sætningen, at man kjendte dens Personlighed, der havde fremsat den? Saaledes fordrede man jo ved religiøse Sætninger endnu et Kjendskab til den Talendes Personlighed, saaledes ogsaa til en vis Grad ved ethiske Sætninger; thi Enhver kunde vel udsige en religiøs og en ethisk Sætning, men deraf fulgte ikke, at den i Enhvers Mund blev til en religiøs og en ethisk Sætning, med mindre man vilde antage, at det var ligegyldigt, om det var Christus der sagde, han var Guds Søn, eller et hvilket som helst Menneske; eller at det var ligegyldigt, om det var en Mand, der virkelig kjendte sig selv, der sagde: kjend Dig selv, eller et hvilket som helst Menneske. Sætningen blev vel den samme, og dog blev den en anden, det vil sige, den blev i det ene Tilfælde en Sætning, i det andet Passiar, medens derimod en matematisk Sætning er aldeles ligegyldig ved, om det er Archimedes eller Arv der fremsætter den, naar den blot fremsættes rigtigt. Personligheden gjør i det ene Tilfælde Intet, i det andet Alt, som jo og i det borgerlige Liv formelt seer Enhver kunde være Cautionist og dog gjorde det en absolut Forskjel, hvo Cautionisten var. – Hvorledes da den Personlighed maatte være bestemt, der skulde fremsætte den? Om han maatte være et Talent, og om dette var tilstrækkeligt saaledes, at naar han blot havde Talent, var han bemyndiget til at fremsætte Sætningen? Til at fremsætte en matematisk Sætning fordredes et matematisk Talent. Den, der kunde fremsætte den, beviste, at han havde Talentet; og vilde man tænke sig det urimelige, (hvilket dog altid blev en Urimelighed paa Grund af den fuldkomne Immanents af Talentet i Fremstillingen) at Een, som ikke havde Talent, kunde gjøre det, saa beholdt Sætningen ligemeget sin Sandhed, sin matematiske Sandhed $\propto$ sin væsentlige Sandhed, saaledes som jo og i det daglige Liv en Obligation, der lyder paa Ihænde haveren, er lige kraftig, enten en riig Mand eller en fattig Mand eier den, enten det er en Tyv eller en virkelig Eier, der besidder den. Ved religiøse og ethiske Sætninger var det ikke saaledes. Kunde man lære et toaars Barn en matematisk Sætning, hvis en gal Mand fremsagde den, saa blev denne i dettes Mund væsentlig ligesaa sand som i Pythagoras^s; lærte man et toaars Barn at sige disse Ord: jeg troer, at der er en Gud til, eller kjend Dig selv, saa vilde Ingen reflektere derpaa. – Er da Talentet selv ikke den tilstrækkelige Myndighed? Fordres der ved religiøse og ethiske Sandheder ikke noget Andet, eller en anden Art af Myndighed, eller rettere hvad man egentlig kalder Myndighed; thi man gjør jo Forskjel mellem Talent og Myndighed? Om Een har Talent nok til at see Alt, hvad der ligger i en saadan Sætning, Talent nok til at fremsætte det, saa følger deraf ikke, at han selv troer det

eller selv gjør det, og forsaavidt dette ikke er Tilfælde, da forvandler han Sætningen fra en religiøs til en historisk, eller fra en ethisk til en metaphysisk. – Da det nu var ham klart, at forsaavidt der ikke skulde være 4 Begyndelser paa Philosophien, (og selv i dette Tilfælde vilde dog Slutningen blive den samme) saa maatte denne Sætning høre hjemme i den subjektive Begyndelse, Noget som ogsaa var klart deraf, at det vilde være Spilfægteri at tale om en objektiv Tvivl; thi en objektiv Tvivl er ikke Tvivl men Overveielse. Den Sætning kunde derfor ikke, saa lidet som nogen filosofisk Sætning, gjøre Fordring paa mathematisk Nødvendighed, men heller ei paa den filosofiske Nødvendighed, som enhver Sætning i den absolute og den objektive Philosophie gjorde det. Denne Sætning maatte da være af den Beskaffenhed, at den, der skulde fremsætte den, maatte opdage den, maatte have Talent, maatte have Myndighed.

b. Hvorledes den Enkelte, der modtager hiin Sætning, forholder sig til den, der fremsætter den?

Nogle Spørgsmaal her saae han vilde blive den anden Side af de foregaaende Spørgsmaal. Med Hensyn til disse fattede han sig derfor kort. Saaledes spurgte han, om hiin Sætning, efterat være fremsat, uden videre gjorde sig gjældende, enten man vilde det eller ikke, saaledes som den Sætning om Menneskets Dødelighed vilde det? – Om den gjorde sig gjældende med den Nødvendighed, at man ved at benægte den, udsatte sig for den inverse Consequents, saaledes som den, der benægter en mathematisk Sætning, maa være forberedt paa den Consequents, at han ikke er et mathematisk Hoved? – Om Sætningen, saaledes som en mathematisk Sætning, var ligegyldig ved om flere fremsatte den, hverken vandt eller tabte derved? –

Det Spørgsmaal, han især fastholdt, var: om den blot lod sig fremsætte, eller den virkelig lod sig modtage? En mathematisk Sætning lod sig egentlig blot fremsætte; thi først naar man har modtaget den saaledes, at man selv kan fremsætte den, først da har man modtaget den, ellers er den slet ikke til for Een. Dette forklarede han af Matematikens abstrakte Charakter. Om hiin Sætning paa Grund af sin Negativitet ikke var af samme Art? Om det Negative ikke netop manglede Continuitet, uden hvilken ingen Meddelelse og ingen Modtagelse var tænkelig? Om det ikke, forsaavidt man gav det Negative Udseende af at have en saadan, var en Skuffelse? Om det Negative ikke var i Tankens Sphære hvad det Onde er i Frihedens, og altsaa, ligesom dette, uden Continuitet?

Om Sætningen da slet ikke lod sig modtage, men blot fremsætte; Enhver modtog den saaledes, at i det Øieblik, han fremsatte den, var det ligegyldigt af hvem, han havde modtaget den, eller om han havde modtaget den, da han først havde modtaget den, idet han selv fremsatte den? – Om den lod sig modtage, om den Enkelte ved en Anden kunde modtage den, om den skulde troes? Idet jeg nemlig troende modtager en Sætning, da er jeg ikke strax istand til at fatte den eller at udføre den, men dog modtager jeg den, idet jeg troer den, der fremsætter den. – Om maaskee Sætningen var af den Beskaffenhed, at der hos den, der skulde fremsætte den, fordredes Myndighed, hos den, der skulde modtage den, Tillid og Hengivelse? – Om den skulde troes saaledes, at den Enkelte ikke gjorde hvad Sætningen sagde, men troede, at den Anden havde gjort det? Om maaskee en enkelt Philosoph havde tvivlet for Alle, ligesom Christus havde lidt for Alle, og man nu blot skulde troe dette, ikke selv tvivle? I saa Fald var jo Sætningen ikke ganske rigtigt fremsat; thi Philosophien begyndte da ikke for den Enkelte med Tvivl, men med Tro paa, at Philosophen N. N. havde tvivlet for ham. – Om Sætningen troende skulde tilegnes saaledes, at den Enkelte gjorde, hvad den sagde? Om da den, der havde fremsat den, havde saa fuldstændigt tvivlet om Alt, at den Enkelte blot repeterede hans Tvivl, og han saaledes i Troen paa Fremsætteren gjorde Tvivlens Bevægelser, saaledes som denne foreskrev det? Om der ved enhver Enkelt bestandig kom et nyt Moment af Tvivl til for den næste? Om man med Hensyn til det, der havde været den tidligere Enkelte muligt at tvivle om, om man med Hensyn til det skulde troe, at han havde tvivlet tilgavns, eller man atter skulde tvivle?

Jo mere Johannes tænkte over denne Sag, desto klarere blev det ham, at ad den Vei kom man ikke ind i Philosophien; thi hiin Sætning tilintetgjorde netop Forbindelsen. Han havde læst en Historie i et gammelt Eventyr om en Ridder, der af en Trolld modtog et sjældent Sværd, der foruden sine øvrige Egenskaber ogsaa havde den, at saasnart man trak det ud, krævede det Blod. Idet Trollden rakte ham det, da var Ridderens Lyst efter at faae det at see saa stor, at han øieblikkelig trak det ud, og see! da maatte Trollden bide i Græsset. Saaledes forekom det ham, at det maatte gaa med hiin Sætning, idet den Ene sagde den til den Anden, blev den i den Andens Haand et Sværd, der maatte dræbe den Første, hvor ondt det end gjorde den Anden paa den Maade at lønne sin Velgjører.

Den, der først, primitivt havde udfundet, at man maatte begynde med Tvivl, han havde ikke været i hiin Forlegenhed. Formodentlig havde han begyndt derpaa som paa et Vovestykke, om hvilket han ikke kunde vide, hvorvidt det vilde føre ham til Seier eller til Undergang. Den Enkelte derimod, der af en Anden skulde lære dette, han kom i Forlegenheden, og dersom hans Læremester ikke var meget hurtig, saa maatte han blive et Offer for sin Lærdom.

En saadan blodig Utaknemlighed kunde Johannes ikke beslutte sig til; men selv om han efterhaanden havde faaet Mod dertil, saa indsaae han vel, at der var en ny Vanskelighed; thi saa snart han nu, det turde han sige med en god Samvittighed, mod sin Villie havde myrdet Mesteren, saa blev han jo selv Mester, havde ikke den mindste Gavn af sine Forgængere, og havde derimod Udsigter til enten at blive Enehersker i Philosophien, hvis han nemlig var den Sidste, der fremsatte hiin Sætning og ingen Efterfølger fik, det vil altsaa sige Enehersker over alle Philosopher, da han selv var den eneste; eller til at ende paa en lignende Maade som hans store Forgængere. Aller Anfang ist schwer, det havde han altid givet Tydsken Ret i, men denne Begyndelse forekom ham at være mere end svær, og det at kalde den en Begyndelse og betegne den ved denne Kategorie, forekom ham at være ligesom da Ræven henførte det at blive flaaet under Overgangens Kategorie.

Skjøndt nu disse Overveielser ingenlunde vare opmuntrende for ham, saa kunde han dog af og til ikke lade være at smile, som jo ofte Smil og Taarer paa en underlig Maade berøre hinanden. Naar han betænkte, at han, der var saa uskyldigt et Blod, at man snarere skulde troe han var en Pige end en Mand, han som ikke nænte at gjøre en Flue Fortred, at han blev forvandlet til en blodtørstig Blaubart, der hug ikke Halmstraae, men uddødelige Philosopher ned for Fode, saa følte han vel, hvor latterlig en Figur han kom til at spille, og at det Hele maatte gaae til med Hexerie. Han havde vel fattet, at en Forvandling maatte foregaae med Een, idet man blev Philosoph – men en saadan Forvandling!

Han besluttede da indtil videre at lade Sværdet blive i Balgen, og hellere at vedblive at være sig selv, end at blive Philosoph paa det Vilkaar.

Hvorledes det end iøvrigt stod sig med hiin Sætning og dens Forhold til Philosophien, saa meget indsaae han, at denne Begyndelse var en Begyndelse, hvorved man blev udenfor Philosophien, hvad enten man antog, at Philosophien virkelig vedblev at bestaae, om end den Enkelte ved sin Begynden udelukkede sig fra den, eller man antog, at denne Begynden tilintetgjorde Philosophien, hvorved man da ogsaa blev forhindret fra at komme ind i den.

Den skønne Udsigt, som Sætningen havde aabnet ham, var forsvunden; han havde kun den Udvei at antage, at denne Begynden var en Begynden, der gik forud for Philosophiens Begynden. I saa Fald var Sætningen N° 1 identisk med Sætningen N° 2.

Cap III

Man maa have tvivlet for at komme til at philosophere.

Det var, som Læseren erindrer, egentlig den Sætning: de omnibus dubitandum est, som Johannes vilde gjøre til Gjenstand for sin Overveielse. Forinden vilde han opmuntre sig ved Forestillingen om denne Sætnings Forhold til Philosophien. Hvad han nu, ved en fuldstændigere Prøvelse, havde udfundet, var kun lidet glædeligt; thi han var reduceret paa det fattigste Udtryk, at denne Sætning laae udenfor Philosophien og var en Forberedelse. Dog selv i dette Tilfælde vilde hans Stræben ikke være uden Belønning, forsaavidt han ved en saadan Forberedelse gjorde sig værdig til senere at begynde paa Philosophien.

Der var nu i en vis Forstand Intet til Hinder for ham i at gaae over til hiin Sætning; thi af hiin Sætning maatte han vel lære, hvad han havde at gjøre, for at han derpaa kunde udføre det. Dog meente han, at det vel var Umagen værd at undersøge, hvad det kunde betyde, at Philosophien fordrede en saadan Forberedelse. Dertil gav Sætningen N° 2 ham Anledning.

At Philosophien fordrede en saadan Forberedelse, fandt han ganske i sin Orden, ja det tiltalte ham ret, hans Charakter, der var ligesaa ydmyg som dristig, bifaldt det ganske. Selv om det var lykkedes ham, at forstaae Sætningen N° 1 og ved Hjælp af den at slippe ind i Philosophien, vilde det dog have foruroliget ham, om han ikke var kommen for nemt dertil; thi at erholde Noget uden Vanskelighed det var et Paradox, for hans eventyrlige Sjæl, der helst søgte Besværligheder. Han vidste, at en saadan Forberedelse havde været Skik før i Verden; han vidste, at Pythagoras paabød sine Disciple Taushed, at de ægyptiske og indiske Philosopher havde brugt en lignende Prøvelsestid; han vidste, at i Kirken havde Katechumenerne gjennemgaaet en lang Skole, før de bleve optagne i Kirken. Ja i Forhold til som det, hvori man skulde indvies,

var betydningsfuldere, i samme Grad var Prøven strængere. De asketiske Munkeordener, den gigantiske Jesuiter-Orden var ham Exempler herpaa. Hvad Under da om Philosophien i vor Tid ogsaa fordrede en Prøvelse! Han fattede tillige, at det ikke sømmede sig for Discipelen at criticere Mesteren. Hvad denne fandt tjenligt at befale, det maatte man gjøre begejstret og tillidsfuldt, om det end var nok saa krænkende nok saa ydmygende. At Pythagoras fordrede Taushed, det forstod han; thi Discipelen bør det sig at tie; at Diogenes forlangte af Een, der vilde være hans Discipel, at han skulde bære en Krukke bag efter ham, kunde han godt forklare sig; at Katechumenen maatte staae udenfor Døren, knæle, naar de Andre stode opreiste, staae op, naar de Andre sad ned; at Novicen maatte forrette det groveste Arbejde - Alt dette fandt han i sin Orden, og han skulde aldrig betænke sig paa at efterkomme det, hvis det forlangtes af ham. Derimod blev han af en anden Grund lidt betænkelig ved den Forberedelse, der foreskrevs ham, fordi den syntes ham ikke at være ydmyg og beskeden nok.

Den, der tvivler, han hæver sig over den, af hvem han lærer, og der er derfor intet Sindelag, som en Lærer mere maa misbillige hos Discipelen end Tvivl. Og dog var det Tvivl, der forlangtes af ham, det var ved at tvivle han skulde forberede sig til at blive Philosoph. Her var han atter i Forlegenhed. Maaskee, tænkte han, er det et fromt Bedrag. Maaskee vil man paa den Maade lære Discipelen at tie til Mesteren, ligesom man lader Barnet brænde sig paa Ilden; ikke advarer det derfor, men opmuntrer det dertil, fordi man anseer Erfaringen for den bedste Læremester. Dog denne Forklaring vilde ikke tilfredsstille, da fandt han en anden, idet han blev opmærksom paa, at der i Philosophiens Adfærd var noget Ophøiet og Nobelt. Naar Mesteren positivt befaler Discipelen at gjøre Noget, da er det vel lettere for Discipelen; thi Læreren overtager da Ansvaret. Derved bliver imidlertid ogsaa Discipelen et ufuldkomnere Væsen, der har sit Liv i en Anden. Ved at paalægge noget Negativt frigjør derimod Læreren Discipelen fra sig, gjør ham ligesaa stor som sig selv. Tillige er rigtignok Forholdet af Lærer og Discipel hævet. Dette indsaae Johannes vel. »End ikke det kan jeg vide«, sagde han, »om det at tvivle virkelig er en Forberedelse. Jeg er overladt til mig selv, jeg maa gjøre Alt paa eget An- og Tilsvar. Kunde jeg end have ønsket endnu en Stund at vedblive at være umyndig, kunde jeg end have ønsket, at der var den, der vilde befale, at jeg maatte have Glæden af at adlyde, føler jeg end med Angst, at jeg saa ung er bleven myndig, er jeg end tilmode som en Pige, der for tidlig bliver gift - nu vel det maa saa være. Den Sætning: de omnibus dubitandum est er engang bragt ind i min Bevidsthed, jeg vil stræbe at gjenomtænke den af al min Magt, at gjøre, hvad den udsiger, af al min Lidenskab. Der skee saa hvad der vil; den føre mig til Alt eller til Intet, den gjøre mig klog eller gal, jeg vil sætte Alt paa Spil, men ikke slippe Tanken. Mine sværmeriske Drømme om at være Discipel ere forsvundne; før jeg fik Lov at blive ung, er jeg bleven gammel; nu seiler jeg i rum Søe. De Udsigter, jeg engang havde foregøglet mig om denne Sætnings Forhold til Philosophien, ere tilstoppede; jeg veed Intet om denne Sætnings Forhold til Andet; kun dens Vei følger jeg; »som den, der roer en Baad, vender jeg Ryggen mod Maalet.««